

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A háromszéki hozomány a 19. században

Szőcsné Gazda Enikő

Témavezető: Dr. Bartha Elek

DEBRECENI EGYETEM
Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2010

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A „hosszú 19. század” Székelyföld társadalmában a legintenzívebb változásokat indító és megvalósító, hagyományos és polgári kultúrát ötvöző, gyorsan pörgő század volt, amelynek folyamán Háromszék területe is domináns nyugati hatások keresztútjába került. Székelyföld korábban merev hagyományokon alapuló, belterjes társadalmi rendben élt, és sajátos törvénykezéssel, katonai alapú földbirtoklási rendszerrel és szintén militáris profilú rétegződéssel rendelkezett. E vidéken nem volt királyra háramlási jog, és a törvénykezésben a Weböczy Tripartituma mellett a székely statutumoknak és a militáris rendeleteknek is kiemelt szerep jutott. Mivel a külső törvények és a királyi beavatkozás elől bizonyos szintig zárt volt a vidék, külön utak és specifikus jogi, közgazdasági eljárások alakultak ki. A férfiágon strukturált társadalomban az öröklési jog is nagymértékben a férfiak anyagi ellátását favorizálta. A fiúági öröklési rend, amint azt már Max Weber is kimutatta, azoknak a társadalmaknak volt a sajátja, amelyekben a földet katonai szolgálataitért nyerte az alaplakosság. És mivel Székelyföldön is a föld a militáris szolgálatokért járt, annak öröklése dominánsan fiúrendi volt. Ebben a merev rendben a lányok örökösödésének nagyon merev koordinátái voltak. A földekből csak a leányágon örökíthető, vagy az anyától jövő földeket kaphatta meg a lány, és az örökség fő elemei a tárgyak voltak. A hatalmas tárgylétszám leányági átörökítésének egyik kulcsfontosságú momentuma a kiházasítás szokáskörében kulminálódott.

A lányok kiházasításának szokáskörét is, akárcsak az örökösödés más doméniumait, a belső fejlődésű törvények határozták meg, és az idegen rendeletekből is azoknak sikerült meggyökerezniük, amelyeket közös nevezőre lehetett hozni a székelyek vagyonbiztosítási stratégiáival. Ebben a jogi közegben kiemelt szerep jutott a lányok hozománnyal való ellátásának.

A női hozomány komponenseit talán sehol sem lehet olyan alaposan nyomon követni történeti távlatban, mint Székelyföld háromszéki részén. Ez

a hozomány összeírásának szokásával magyarázható. A nászjavak feljegyzése több okra vezethető vissza: egy katonai rendelet kötelezte az ajándékozási aktusok jegyzőkönyvezését, ugyanakkor a magas részarányú protestáns lakosság körében tolerált válások érdekeltté tették a kisembert az anyagi javai bebiztosításában. Mindez kiegészült még az írásbeliség székelyföldi szinten viszonylag magas arányával.

Az értekezés egy ritka irattípus, a Háromszéken viszonylag nagy számban fennmaradt hozománylevelek elemzésére koncentrálok. Csupán rövid kitérőt erejéig foglalkozom a 17–18. századi hozománylevelekkel, amennyit a téma bevezetéséhez föltétlenül fontosnak tartok, elemzésem alapjának tehát csak a 19. századot tekintem.

A levéltárakból, helyszíni gyűjtésekből, a téma kutatóitól összegyűjtött 117 darab hozományinventárium ígéretes forrásanyagként tűnt a hozomány komponálási elveinek, stabil összetevőinek és örök változás alatt álló elemeinek feltérképezésében.

Mivel az 1848 előtti periódusban jól körülhatárolható társadalmi rétegződés volt Székelyföldön, és a merev hierarchiát nem volt könnyű átlépni vagy figyelmen kívül hagyni, így a század első felében céлом a társadalmi rétegek specifikus, hozomány által biztosított tárgyhasználatának a megragadása, annak a tárgyi közegnek a megismerése, amelyen belül az egyén a saját alkalmazkodási és kitörési lehetőségeit próbálgathatta.

Az 1848 utáni periódus elemzésénél éppen a felboruló rend és az ennek nyomán meginduló átstrukturálódás folyamata érdekelt. Így ebben a periódusban ennek a kinyomozását tekintem fő irányelvemnek.

1875 után, elemzett korszakom végén a hozomány átalakulásának, a polgári lakáskultúra és élettér kialakulásának folyamatait szeretném a hozománylevelek tételeinek elemzése segítségével látni és láttatni.

Céлом az, hogy egyén és társadalom, norma és gyakorlat, elvárás és az elvárásokhoz való alkalmazkodás nézőpontjából vizsgáljam, milyen

szabályszerűségek befolyásolták a 19. században a hozomány összetételét, mikor és kik voltak az újítók, mekkora idő kellett egy-egy új tárgy típus meghonosodásához. Azt a kérdést is próbálom körbejárni, hogy kik voltak jelen a hozomány összeírásán, ki adminisztrálta a tárgyak írásban való rögzítését és e személyek jelenléte milyen hatással lehetett a hozomány összetételének átalakulására.

Még kisebb kitekintés szintjéig sem foglalkozom a hozomány elvitelének szokáskörével és az ebben kapott tárgyak későbbi adminisztrálásával.

Bár Háromszék többségében magyar etnikumú, ennek ellenére a statisztikák több más nyelvű népcsoport jelenlétét is hangsúlyozták. Ha a napjainkig továbbélő, tehát több generáción át is etnikailag elkülöníthető csoportokat vesszük csak figyelembe, akkor a románságot és a cigány etnikumot lehet vidékünkön történelmi távlatban folyamatosan utolérni. Mivel a levéltári kutatások nem hozták felszínre e két etnikum hozományának konkrét összeírását a 19. századból, és mivel úgy tűnt, hogy disszertációm összeállításának időkeretei alatt ezt a kérdést nem tudom kellő alaposággal megvilágítani, így csupán a magyar hozománylevelek elemzésébe bocsátkozom.

Muzeológusi múltammal magyarázhatóan a tárgyleltárokat tárgy történeti nézőpontból is rendkívül fontos vizsgálati közegnek feltételezem, amelyek egy-egy tárgy típus meggyökerezésére, elterjedési irányvonalaira és rétegspecifikus használatára is választ adhatnak. Ez az előfeltevés végigkíséri dolgozatomat, célom mennél több tárgy történeti információt kicsikarni a leltárok egyhangú, sokszor unalmas felsorolásaiból, szűkszavúan körülírt tárgysoraiból.

2. Alkalmazott módszerek

Mivel értekezésemben történelmi jellegű forrásanyag elemzését, értelmezését kísérelem meg elvégezni, így megpróbálom a történeti forrásértelmezések többirányú módszertanát is felhasználni, és nem ragadok le egyetlen módszer alkalmazásánál. Abból az alaptézisből indulok ki, hogy nem a módszer választja ki a kutatón keresztül az elemzendő témát, hanem a téma alakítja ki az ennek felboncolásához, értelmezéséhez szükséges legfontosabb módszereket. Mivel a tárgyleltárak kutatása Magyarországon elég fejlett, Erdélyben viszont még csak csíráit bontogatja, így az elemzés legfontosabb módszereit a magyarországi szakirodalomból ismerhettem meg.

Az 1800 és 1848 közti periódusnál a társadalomtörténet által kezdeményezett módszerekkel kísérletezem. Forrásértelmezéseimben több esetben alkalmazom a *kvantitatív módszert*. A kvantitatív elemzést több kutató kifogásolta, kiemelve róla, hogy számokba merevíti a megfigyeléseket, és figyelmen kívül hagyja a számok mögött meghúzódó, élő, érző egyént. Egyetértek ezzel a véleménnyel, ezért a számszerű adataimat körültekintően alkalmazom. Mindenképpen fontosnak tekintem a tárgyak gyakoriságának vizsgálatát, mivel ennek segítségével lehet látni egy-egy tárgytípus közkedveltségét, terjedési irányvonalait. Viszont a mennyiségi arányokat is történelemfüggőnek feltételezem, kisebb időkeretekre felbontva értelmezem a meghonosodási és visszaszorulási tendenciákat.

A társadalmi struktúrákon belül kimutatható különböző szintek már kezdettől fogva jelezték számomra, hogy tévedés lenne csupán a kvantitatív módszernél leragadnom. A társadalom is egyének sokaságából tevődik össze, és ezek az egyedek különböző gazdasági- és társadalmi szintekre tudnak bármely történelmi periódusban felvergődni vagy visszacsúszni. A tárgyaknak nem pusztán számszerű jelenlétét, hanem párhuzamosan a milyenségét is próbálom figyelni, mert leginkább a tárgyak milyensége, és nem csupán a száma jelzi azt a társadalmi közeget, amelyet az objektum segítségével

próbálnak a tulajdonosok, a hozományt összeállító családok érzékelteni. Így a történeti antropológia és ezen belül a mikrotörténet módszereit is alkalmazom az értekezés folyamán. Nem pusztán a szélesebb értelemben vett társadalmi rétegeket és ezeknek a specifikus tárgyhasználati szokásait tekintem át, hanem *anyakönyves vizsgálatok és helytörténeti jellegű nyomozómunka* révén vizsgálom, kik is lehettek azok a családok, amelyekből a hozománytulajdonos lány kiszakadt. Mérlegelem a hozomány nagyságát befolyásoló gazdasági-ökológiai adottságokat, és a családi kooperáció elmaradását vagy ideális működését a családi struktúrákba való betekintés segítségével próbálom kideríteni. Így a kvantitatív módszer számadatait próbálom *kvalitatív módon*, családokra és személyekre bontottan továbbelemezni.

Nagy hatással voltak rám mindig az *interpretatív módszerek*, így munkám során igyekszem mindig a szövegekből kiindulni, azoknak felsorolásait néprajzilag interpretálni, majd ezt alátámasztani a mellékletben közzétett hozományleltárakra való konkrét hivatkozási renddel. Így az értékeléseim ellenőrizhetők, visszakereshetők lesznek.

Bár manapság nem divatos jelenség a pozitívizmusról beszélni, mivel pejoratív értelmet nyert az idők folyamán ez a kifejezés, úgy érzem, hogy ennek a kutatási irányvonalnak az adatközpontúsága jelentősen hatott rám. Nem elméletből és hipotézisből, hanem konkrét adatokból indultam ki, és ezek az adatok jelezték számomra az elméleti jellegű megállapítások konkrét irányvonalait.

Kutatásaimat nagyon nehezítette a témám interdiszciplináris jellege. El kellett mélyednem a jogtörténetben, az elemzett periódus főbb történeti, gazdaságtörténeti problémáiban, a sok esetben ismeretlen fogalmak tisztázása érdekében a nyelvtörténet segítségét is elő kellett hívnom. Természetesen, mivel néprajzkutató vagyok, így a történeti elemzés kiinduló- és végpontjának minden esetben a néprajzi megközelítési módot tekintem. Ez elsősorban azt jelenti számomra, hogy elemzésem korszakolásában csak ritkán szabnak határokat

a nagy tettek és történelmi fordulópontok. A korszakok körülhatárolásában igyekeztem figyelembe venni mind a gazdasági faktorokat, mind a tárgyakhoz való viszonyulás megváltozásának az időpontjait, a tárgytörténeti változásokat épp úgy, mint a nagyobb katasztrófákat, szárazságokat és háborúkat, amelyek a tárgyi világ komponenseinek alakulását valamilyen módon befolyásolták. A történezt az állandó megragadása, a néprajzost a változási folyamatok tetten érése érdekli. Így a tárgyrendszer változási tendenciáinak, egy-egy divatjelenség elindulásának és meggyökerezésének a főbb csomópontjait fokozottan igyekszem nyomon követni.

Muzeológusi múltam miatt a hozománylevelek tételeit a tárgyi néprajzi kutatások szempontjából roppant fontos dokumentumoknak tekintem, úgy vélem, e szűkszavú leírások és a tárgytípusok sematikus felsorolásai olyan fontos tárgytörténeti információkat hordoznak, amelyek fokozottan jelentősek a tárgyak megjelenésének, státusszimbólummá válásának, meggyökerezésének, széleskörű elterjedésének vagy használatból való kikopásának felmérésében. Mivel a leltár sok esetben a tételes felsoroláson kívül, a felismerhetőség kedvéért körülírja, azonosíthatóvá teszi a tárgyakat, módszereim közt szerepel ezeknek az azonosító jeleknek a kiemelése, értelmezése. Úgy vélem, hogy ezek a kis, lényegtelennek tűnő leírások hozzák közelebb hozzánk azt a kultúrközeget, amelyben a hozomány tárgyait kiválogatták és felírták. Tárgytörténeti szempontból ugyancsak fontosnak tekintem, hogy az azonosítható tárgytípusokat, még ha konkrétan nem is kapcsolódnak a hozományt kiosztó család objektumaihoz, vizuálisan is megjelenítsem a dolgozat mellékletében bemutatott múzeumi tárgyak fényképein keresztül.

3. Az eredmények tézisszerű felsorolása

Az értekezést indító tudománytörténeti áttekintés összegzéseként megállapítottam, hogy az írott hozomány olyan inventáriumtípus, amely sajátos helyet foglal el az adminisztratív iratok körében. Míg a testamentumok kompozíciós elveit bizonyos szintig körülírták az erdélyi formuláskönyvek, addig ezeknek kompozíciós elvei belső fejlődésről tanúskodnak, a szokás rögzítette kezdő- és záróformuláikat. A tárgyfelsorolásokban felismerhető tömbösítési, csoportosítási kísérletek egyúttal azt jelzik, hogy a kelengye az összeállítók szemében is strukturált rendszer volt, megkomponálásának kiindulópontja a házassághoz szükséges életviszonyok megteremtése lehetett. Ugyanakkor azért is fontos volt ez az irattípus, mivel egy nem (a nők) és egy korosztály (a fiatal asszonyok) tárgytípusait tartalmazta. Székelyföldi kiemelt fontosságát azzal bizonyítottam, hogy míg más földrajzi övezetekben jóformán csak a nemesi réteg írta/íratta össze a hozományát, addig Székelyföldön csaknem valamennyi társadalmi réteget érintett ennek az összeírása. A hozománylevelek nem voltak éppen annyira gyakori inventáriumtípusok, mint a hagyatéki leltárak, ezért a Háromszék területéről összegyűjtött, 117 inventáriumból álló 19. századi elemzési mintát elég jelentős szövegtörzshoz tartozónak tekintem. Az eddigi szakirodalmi maximum a 19. századból a Kósa Szántó Vilma által összegyűjtött 33 darab inventárium elemzése volt, ez a szám viszont a teljes Székelyföld hozományleveleit tartalmazta (Kósa Szántó Vilma 1981-es tanulmányában). A hagyatéki leltárak forráskorpusza általában jóval szélesebb egy-egy helysége vagy övezetre mérten. Míg viszont az az irattípus inkább a mezővárosok vagy királyi városok inventáriumait tekintik át, és homályban maradnak a falvak tárgyejegyzései, az elemzésemben áttekintett hozományinventáriumok jelentős része a falusi hozományösszetételt hozta felszínre, tehát hagyományosabb kultúrközegre koncentrált.

Értekezésem egyik fontos kiindulópontja a hozomány kiosztására vonatkozó törvénykezés áttekintése volt. Ezt azért tartottam nagyon fontosnak, mivel

a székely törvénykezés erre vonatkozó passzusai jelentősen meghatározták azt a közgondolkodást, amely a lányok anyagi javakkal való ellátására sarkallta a háromszéki családokat is. Mivel az eddigi publikációk egyoldalúan csupán a magyarországi házassági vagyoni jog hatását emelték ki a székely szokásrend elemzése esetén is, amely téves útra terelte a téma jogtörténeti beágyazását, munkámban fontosnak tartottam a specifikus székely törvények hozományra vonatkozó passzusainak áttekintését és összegzését. Munkám során tehát alaposan áttekintettem mindazokat a székely törvényeket is, amelyek csupán nagyon régi könyvritkaságokban érhetők utol. Kimutattam, hogy a Werbőczy Tripartituma mellett Erdélyben mind a militáris törvényeket, mind a székely belső törvénykezést, mind az erdélyi törvénykönyveket párhuzamosan használták. Ennek a jogtörténeti megközelítési módnak egyik nívója, hogy nyomára jutottam a hozomány összeírását kodifikáló katonai rendszabásnak. Az értekezés részletesen boncolgatja a törvény és szokás bonyolult viszonyrendszerét is. Úgy véltem, a székely kisember számára a törvény csupán egy minta volt, amelyet többnyire szájhagyomány szintjén ismert. A székely faluközösség viszont olyan más belső törvénykezéseket alkotott az egyének számára, amely lehetővé tette az egyéni választás lehetőségét. Az egyén választhatott a rendelkezésére álló több minta közül, és az egymást keresztező rendelkezések közt lavírozva megkereshette a számára optimális megoldásokat. Mivel a törvény alkalmazási módszertanát nem írták körül a jogi írók, így azt maga teremtette meg, sajátos jogszokások formájában.

Az 1848 előtti hozománylevelek áttekintése folytán öt domináns társadalmi réteg jelenlétét mutattam ki, és az így csoportosított hozománylevelek konkrét összetevőinek részletes elemzése segítségével sikerült megragadnom azokat a státuszjelölő tárgyakat, amelyek révén a legjelentősebb székelyföldi társadalmi rétegek a háromszéki övezetben exteriorizálták csoportidentitásukat. Ugyanakkor a nemesi réteg körében jelenlévő jellegzetes presztízsjavakat (medvés bunda, ékszerek, politúros bútorzat, fiókos kaszten, töltött székek)

is sikerült megtalálni a más rétegek tárgyi kultúrájával való összehasonlítás nyomán. Különlegesen fontosnak véltem a kézdivásárhelyi cívis réteget, mivel olyan kulturális közeget képezett, amelynek különleges szerepe volt a divatelemek közvetítésében. A kettős rétegződésű katonarend (lovas és gyalog katonák) köréből maradt fenn a legtöbb hozományinventárium, ezek az inventáriumok azt jelzik, hogy e réteg markáns ízlésvilágában a forradalmat megelőzően is kiemelt szerepe volt a hagyományos bútorzatnak (ládák, kendőszeg), a specifikusan székely szőtteseknek (festékes szőnyeg, fejtőszelvényes- és csíkos rokokó). Míg a nyugati, bolti termékek elterjesztésében a nemesek, tanító- és paplányok, valamint a városi kisasszonyoknak volt kiemelt szerepük, addig a házi- és kisipari tárgyak továbbéltetésének és hagyományozódásának a katonarend volt a legalkalmasabb közege.

Több adat egymás mellé rendelése nyomán láthatóvá vált dolgozatomból, hogy a hozományba kerülő tárgytípusokat és mennyiségi normákat a társadalmi elvárás formálta. Valamennyi réteg előtt ismert volt, melyek azok a minimumok, amelyet a közösség elvárt a családtól, és mekkora az a hozomány, amelyre a *tisztességes* jelzőt alkalmazni lehet. A mennyiségi arányok tudatosításában játszott szerepük folytán kiemelten fontosnak tekintettem a becsűsök személyét. Úgy véltem, ők voltak a tárgyi normák tudatosítói, akik a tárgyi világ szakértőiként, ellenőreiként hozzájárultak a hozomány strukturális elemeinek rögzüléséhez.

Dolgozatomban rámutatok arra, hogy az 1848 előtti strukturált társadalomban is a hozomány nem pusztán rétegfüggő tárgye gyűttes volt, hanem az egyéni ízlésszint és teljesítőkészség kifejezője. Meggyőződésem, hogy a tulajdonított státusok mellett az egyéni megvalósítási szint volt a hozomány legfontosabb átalakító tényezője. A lavírozók, ügyeskedők, spekulánsok a normák kijátszását, a család életében felmerülő tragédiák vagy a kooperáció elmaradása pedig az elvárások átértelmezési folyamatát indították el. Az alulteljesítő vagy a túlteljesítő családokat olyan társadalmi

rugóknak tekintetem, amelyek a rétegek közti átjárást elősegítették, és amelyek a tárgyak szintjén mért forradalmat már 1848 előtt elindították.

A 19. század második felében az átrétegződés vizsgálatára helyeztem dolgozatomban a hangsúlyt. Az átrétegződés vizsgálatát csak úgy tartottam megoldhatónak, amennyiben kinyomoztam a kezembe került hozománylevelek tulajdonosainak 1848 előtti társadalmi rétegződését. Kimutattam, hogy ez a periódus a tárgyi világ kibővülésének az időszaka. A hatvanas évekre már a legszegényebb hozományokban is sokkal több volt a tárgy, mint korábban a gazdag lányok parafernumában. S bár a gyors átstrukturálódást a túlzottan erősen élő társadalmi tudat és az előítélet gátolta, már 1855-től érzékelhetőnek véltem a katonarend öntudatra ébredését, fokozatos gazdagodását. Ennek okaként a súlyos katonai terhek alóli szabadulást, valamint a saját földön való gazdálkodás pozitív hatását jelöltem meg. Míg 1848 előtt 25–30 év alatt került be egy megjelenő presztízstárgy a katonarend hozományába, addig a század második felében ezt az időt szűkebbnek véltem. Az anyagi javakhoz való gyorsabb hozzáférést nem csak a katonarend jobb anyagi viszonyaival, hanem a nyugati áruk szabad forgalmának beindulával, a kereskedelem felértékelődésével magyaráztam.

A század végének nászjavaiban a rohamosan gyorsuló világnak, a polgári kultúra elemeinek a jeleit ragadtam meg. A pénzzel megvásárolt tucatárúk hosszú sora megfosztotta a hozományokat lokális jellegüktől. A jellegzetes regionális identitású tárgyak helyett az általános, helyi sajátosságokat nem tartalmazó városi identitás exteriorizálódott a hozomány tárgyainak a síkján is. Az 1870-es évektől már a gazdaságileg elmaradottabbnak tekinthető Háromszéken is felismertem a fogyasztói magatartás fokozatos kialakulását. Kimutattam, hogy kiemelt szerephez jutnak a hozományon belül is a kereskedelemben árult *készletek*. Míg korábban a vetett ágy komponenseinek halmozásával jelölték a lányok a gazdagságukat, addig a század végére az asztali higiénia megeremtése válik nagyon fontossá. Míg

a század elején a pénznek egyáltalán nem volt értéke, addig a 19. század végének hozományleltáraiban már fontos szerepe lesz az ebben mérhető gazdagságnak. Ugyanakkor a hozományok státuszjelölő elemei is fokozatosan háttérbe jutnak. Ezt a folyamatot társadalmi kiegyenlítődésként tekintem. Míg korábban a hozomány gazdagsága szoros összefüggésben állott a kiházasító család társadalmi rangjával, a század végén már nincsenek akkora eltérések a tárgyi világban, amelyek annyi sok réteg elkülönítését tennék motiválttá.

A hozományt mint tárgyrendszert különlegesen érdekes inventárium-típusnak tartottam. Fő érdekességét abban láttam, hogy nem esetlegesen összeírt tárgyakat, hanem tudatosan megkomponált tárgyegyüttest írtak össze. A tárgyak nem véletlenszerűen kerültek a parafernumokban egymás mellé. A helyi normák ismeretében a menyasszony családja társadalmi adottságai szerint elkészítette, megvásárolta, kiválasztotta ezeket a tárgyakat. A lazán egymás mellé helyezett ingóságok és a virtuálisan felsorolt földbirtokok az élet programját nyújtották, dominánsan körberajzolták azt az életstratégiát, amelyet az életkezdő fiatalasszony számára a családja elképzelt. Mivel a magas hegyvidéki övezetben a nagy gyermeklétszám miatt felaprózódott birtokok nem nyújtottak biztos megélhetési alapot, és a mostoha időjárási viszonyok amúgy sem ígértek mezőgazdaságra biztosan alapozható megélhetési stratégiát, a család több irányt szabott az önállóuló fiataloknak. Ebben a stratégiában a földművelés mellett az állattenyésztés, az erdőgazdálkodás, a vászonnal való kereskedés is helyet kapott, mintegy megteremtve a lehetőséget a pénz szerepének felértékelődésére.

Összegzésként elmondhatom, hogy a hozománynak olyan stabil elemeit sikerült kijelölnöm a száz esztendő elemzett időszakunkban, amelyek az életmódváltások, strukturális átalakulások folyamán is mindvégig stabilan bennmaradtak annak szerkezetében. Ilyen elemnek tekintetem a vetett ágyat (*derékalj*, párna, lepedők, ágytakarók), a konyhai textíliákat (abrosz), a ruhaneműk közt a téli kabátféleséget, kendőket és a rokolyákat, a hozomány

elszállítására alkalmazott ládát, a tehenet és a kisebb földet. Ezeket az elemeket a hozomány strukturális elemeinek tekintettem, egy olyan váznak, amelyek a változó tárgyi kultúrában is stabilan meghatározták a hozomány specifikus hozomány-jellegét. Bár ezeknek számát, méretét, alapanyagát és díszítési módjait is a század folyamán befolyásolták a divatirányzatok, nem sikerült kiszorulniuk a rendszerből.

Ugyanakkor azt is lehet látni, hogyan befolyásolta a divat e tárgyrendszer összetételét. Az elemzés folyamán kimutattam, hogy a divat nem pusztán a modern kor találmánya. Mindig voltak a hozománynak olyan elemei, amelyek az adott kor ízlésszintjét jelképezték, de amelyeknek nem sikerült 3 generáción át stabilan a hozomány komponenseivé válniuk.

Az értekezés előkészítése során úgy éreztem, olyan kevésbé ismert inventáriumtípus a hozománylevél, amelynek forrásközlésre való előkészítése talán ugyanannyira fontos, mint maga az elemzés elkészítése. Ezért nagyon fontosnak tartottam az elemzett forrásanyag mellékelését. A 117 darab, publikálásra előkészített parafernum levél a téma eddigi legnagyobb forráskorpusza egy szűk földrajzi övezetből.

A disszertációhoz mellékelte fényképek segítenek azoknak a tárgyaknak a megismerésében, vizuális dokumentálásában, amelyek a hozomány stabil komponensei voltak az elemzett száz esztendő folyamán. Ugyanakkor néhány fénykép azoknak a családoknak a társadalmi háttérét világítja meg, amelyeknek az inventáriumait az értekezés folyamán vizsgálat alá fogtam.

4. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelent publikációi

- A hozomány mint egyéni interpretáció. In: *Acta Siculica 2009*, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2009, 633–642.
- Törvény és szokás viszonya. A háromszéki hozomány példája. In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – Jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. ELTE Jogi Kari Tudomány. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2009, 434–446.
- Erdélyi levéltári források felhasználási lehetőségei az építészet és lakásberendezés rekonstruálásában. *Ház és Ember* 20. (2007), Szentendre, 2008, 159–202.
- Tárgyak és írások. A hozománylevelek szerepe a háromszéki nők életében. In: Gazda Klára – Tötszegi Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 14. Tanulmányok Szentimrei Judit 85. születésnapjára*. Kolozsvár, 2006, 31–42.
- A föld és ennek leányági öröklési rendje Székelyföldön. *Erdélyi Múzeum*, 1–2. szám, 2006, 84–96.
- Feltorjai jobbgylakások berendezése a 19. század elején. *Acta 2006. A Székely Nemzeti Múzeum és a Délkeleti Intézet kiadványa*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2006, 29–34.
- Viselettörténeti adatok a 17–18. századi háromszéki hozománylevelekben. In: Keszeg Vilmos – Tötszegi Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 13. Tanulmányok Gazda Klára 60. Születésnapjára*. Kolozsvár, 2005, 164–199. old.
- A Sepsi Református Egyházmegye válási jegyzőkönyvei. (Válás és perefernum rész) In: Bárth Dániel – Lackó János (szerk.): *Halmok és havasok. Tanulmányok a hatvan esztendő Bárth János tiszteletére*. Kecskemét, 2004, 355–378.
- Roediger Lajos néprajzi munkássága. In: *Acta, a Székely Nemzeti Múzeum és a Csíki Székely Múzeum Évkönyve*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 1998, II. kötet, 205–211.